

REMÉNYEK, VÁLTOZÁSOK ÉS REFORMOK 1953–1954

Simándi Irén

Összefoglaló:

A tanulmány célja, hogy a Szabad Európa Rádió (továbbiakban SZER) amerikai vezetése által 1953-ban és 1954-ben kiadott dokumentumainak elemzésével bemutassuk, hogyan reagált a rádió az 1953 tavaszától a Kelet-Közép-Európában történt eseményekre. Mennyire látta át a változásokat, értékelte valós eredményeknek a politikában, a gazdaságban és a társadalomban elindult folyamatokat. Milyen irányelveket fogalmazott meg az egyes nemzeti osztályok műsorpolitikájának megváltoztatása érdekében. A tanulmányból az is kiderül, a SZER Magyar Osztályának vezetője, Dessewffy Gyula,¹ milyen alapelveket fogalmazott meg a Nagy Imre-kormány „új szakasz”-politikájának bemutatására, támogatására.

Kulcsszavak: Nagy Imre-kormány, új szakasz, rádió, propaganda, enyhülés

Abstract:

The purpose of this study is to analyze the documents published by the American management of Radio Free Europe (hereafter SZER) in 1953 and 1954 to show how the radio reacted to the events in East Central Europe from the spring of 1953. To what extent did they see through the changes and evaluate the processes started in politics, the economy and society as real results? What guidelines did they formulate to change the program policy of each national department? The study also reveals what principals Gyula Dessewffy, Head of the SZER's Hungarian Department, formulated for the presentation and support of the Imre Nagy government's new phase of policy.

Keywords: Imre Nagy government, new phase, radio, propaganda, relief

---

1 Dessewffy Gyula gr. (1909–2000): szerkesztő, politikus. 1951-től 1954-ig a müncheni Szabad Európa Rádió Magyar Osztályának a vezetője, 1961-ig a rádió New York-i részlegének tanácsadója. Lásd bővebben: Borbándi Gyula (1992): *Nyugati magyar irodalmi lexikon és bibliográfia*. Hittel, Budapest. 92.

Bevezető

A Szabad Európa Rádió (SZER) 1949 nyarán alakult a Szabad Európa Bizottság (SZEK) létrehozásával. A SZEK-et, a Committee for a Free Europe-ot május 17-én jegyezték be New Yorkban. Ez a szervezet hozta létre a SZER-t. A rádió a hidegháború egyik eszközeként alakult meg. Az amerikai politikai vezetés célja a rádió megszervezésével az volt, hogy Kelet-Közép-Európa országaiban a függetlenség, a demokratikus berendezkedés és működés feltételeit megteremtse. A SZER Magyar Osztályát 1950 elején szervezték meg New Yorkban. A magyar adások 1950. augusztus 4-én indultak. A SZER európai központja München lett. A rádió működése 1950 júniusában, a Frankfurt am Main közelében létesített 7,5 kilowattos rövidhullámú adóberendezés üzembe állításával kezdődött. Az év végére naponta másfél órás műsort sugároztak a célszörzrögek – Lengyelország, Csehszlovákia, Magyarország, Románia, Bulgária – felé.² A rádió müncheni Magyar Osztályának munkatársai 1951 júliusában a Possartstraße 9-es számú ház épületében kezdtek dolgozni. Az első ünnepi adás 1951. október 6-án hangzott el.³ 1953. március 5-én Jozsif Visszarionovics Sztálin halála⁴ után változás kezdődött a szovjet zóna országainak politikai, gazdasági, társadalmi életében. Nagy Imre miniszterelnök 1953. július 4-én mondta el kormányprogramját az Országgyűlésben.⁵ A megváltozott nemzetközi és magyar politikai helyzet a SZER amerikai és európai vezetőit új kihívások elé állította.

² Lásd erről: Simándi Irén (2005): *Magyarország a Szabad Európa Rádió hullámbosszán 1951–1956*. OSZK – Gondolat Kiadó, Budapest. 19. (Jugoszlávia ekkor már nem tartozott a szovjet hatalmi zónába, ezért maradt ki a célszörzrögek közül. Albániában pedig nem volt megfelelő mennyiségű rádiókészülék, ezért nem sugároztak műsort, mert csak a politikai vezetés rendelkezett készülékekkel, így a rádió nem tudott kifejtteni semmilyen propagandatevékenységet. Ennek ellenére 1951-től 1953-ig működött a SZER albán műsora.) Uo. 19–20.

³ Uo. 17–30.

⁴ A Sztálin haláláról szóló hír március 6-án reggel fél 7-kor érkezett a SZER Központi Hírosztályára. „Pár perccel később a műsort megszakítva a magyar osztály bemondata a diktátor halálhírét, majd 8 órától már bő hírek és tudósítások hangzottak el.” A szovjet blokk országainak rádiói közül a prágai közölte elsőként a Sztálin haláláról szóló hírt, de ott is csak „négy órával a SZER után” tájékoztatták a hallgatókat. Magyarországon rendkívül gyorsan terjedt a hír, a Magyar Távirati Iroda és a Magyar Rádió nem közölhetett addig semmilyen információt, amíg a szovjet TASZSZ jelentése meg nem érkezett Budapestre. Borbándi Gyula (1996): *Magyarok az Angol Kertben. A Szabad Európa Rádió története*. Európa Könyvkiadó, Budapest. 129–130. Lásd bővebben: Simándi Irén (2016): *Politika, társadalom, gazdaság a Magyar Rádióban 1953–1956*. Gondolat Kiadó, Budapest. 106–126.

⁵ „A magyar osztály tagjai a szerkesztőségi konferenciateremben hallgatták végig az 1953. július 4-i miniszterelnöki exozét, amelyet a budapesti rádió élőben közvetített a Parlament épületéből. A beszédnek a müncheni rádiósok körében lelkesítő hatása volt. Nagy Imre programja arra vallott, hogy Moszkvában és Budapesten belátták az addig követett út járhatatlanságát és a kommunista politika átgondolásának szükségességét.” Ezt követően az első

A Szabad Európa Rádió amerikai vezetőinek helyzetértékelése

Sztálin halála után a SZER amerikai vezetői a rendelkezésükre álló információk felhasználásával igyekeztek felmérni, megérteni a Kelet-Közép-Európában elindult enyhülési folyamatok⁶ okait, és irányelveket fogalmaztak meg a rádió műsorstruktúrájának, propagandatevékenységének megváltoztatására.

1954 elején Whitney H. Shepardson,⁷ a SZEB elnöke beszédében egyebek mellett azt mondta, a „világban folyó események bebizonyították,” a szovjet megszállási övezetben élő népek számára a szabadsághoz vezető út hosszabb lesz, mint „alapításakor a bizottság feltételezte”. Az év folyamán erőfeszítések történtek az anyagi lehetőségek bővítésére, a „célterület viszonyainak jobb megismerésére és az ott élőkben annak tudatosítására, hogy felszabadulásukhoz szükség van mindenkinek a közreműködésére”.⁸

A változásokkal kapcsolatban a rádió amerikai vezetése 1954 elején adta ki a „19. sz. Rendkívüli Irányelvek” című dokumentumot, amelyben vázolta az 1953. június-július óta Kelet-Közép-Európába kialakult helyzetet, röviden bemutatta az egyes országokban végbemenő legfontosabb változásokat, majd meghatározta a kialakult helyzetre tekintettel a SZER új műsorpolitikájának legfontosabb elemeit. A SZER amerikai vezetése közvetlenül a Sztálin halála után a Szovjetunióban történtek ismertetését írta le a dokumentumban. „Sztálin halála siettetette a szovjet orbitusban [érdekszférában] az »Új Szakasz« meghirdetését, amely csak azért halasztódott el, mert a beteg, vén zsarnok környezetében senki sem merte neki megmondani, hogy már régen esedékes. Azok, akik az ő tervei végrehajtásáért felelősek voltak, tudták, hogy bármennyire is uralkodnak a rabszolgaságba hajtott népe felett, ezek a népek nem állnak rabszolga-lelkekből. Tudták, hogy a sztálini iparosítási program, amely semmi tekintettel sem volt jólétükre, majdnem pattanásig feszítette a húrt a parasztok és a munkások lelkében. Tudták, hogy a munkások és parasztok legalább egy kis jóindulata nélkül a Kreml szándékai sikertelenségre vannak ítélve. Régi axióma, hogy a hata-

---

hírmagyarázat és kommentár a hallottak alapján készült. A SZER Magyar Osztályának műsorát éjfél után harminc perccel meghosszabbították, adásba ment a miniszterelnök beszédéről készült összefoglaló és annak értékelése. „Utána napokig nem kínálkozott fontosabb téma, mint Nagy Imre szerepe és az új politika iránya.” Borbándi Gyula (1996): i. m. 132.

⁶ Elsősorban a Kelet-Berlinben, Csehszlovákiában és Magyarországon történt eseményeket vizsgálták. Minderről részletesen: Baráth Magdolna: Válságkezelés a keleti blokkban Sztálin halála után. <https://tti.abtk.hu/images/kiadvanyok/folyoiratok/tsz/tsz2014-2/barth.pdf> (letöltés dátuma: 2023. 12. 29.).

⁷ Shepardson, Whitney H. (1890–1966): amerikai üzletember, külpolitikai szakértő. 1953 és 1956 között a SZEB elnöke. <https://www.cfr.org/whitney-h-shepardson-fellowship> (letöltés dátuma: 2023. 12. 29.).

⁸ Borbándi Gyula (1996): i. m. 159.

lom felelősséggel jár együtt azok iránt, akik felett a hatalmat gyakorolják. [...] A »kollektív vezetőség« hiányossága az, hogy annak a jónak a helyébe, amely csak a vezér imádatában és annak sikereiben rejlik, egy más, kézzelfoghatóbb jót kell tennie – a népjólétet, a Haza védelmét stb. A Kreml ügynökei a vasfüggöny mögötti országokban bajban vannak. Nem mondhatják: »Tedd meg Sztálinért«, mert ők voltak az elsők, akik félretették Sztálint. Nem mondhatják: »Tedd meg a Hazáért«, mert hiszen országainkban [sic!] mindenki tudja róluk, hogy idegen hatalom ügynökei. Nem mondhatják: »Tedd meg a békéért«, mert népeik inkább akarják a háborút, mint a békét és hamis békeharcuk már senkinek sem imponál, kivéve néhány nyugat-európai »haladó szellemet«. Azt sem mondhatják: »Tedd meg magadért«, mert hiszen senki sem hisz nekik.⁹ A rádió vezetése részéről az volt a kérdés, »ki vetette fel elsőnek« az új szakasz szükségességét, »ki volt ellene, ki ajánlotta a végül is elfogadott kompromisszumot, azaz az életfeltételek javítását, a párt- és vezetőségi/csúcskádeerek egyidejű megszorításával és fokozott pártellenőrzéssel. Jelenleg mindössze annyit mondhatunk, hogy a Kreml meghasonlott önmagával, s hogy ez az állapot tovább fog tartani.«¹⁰

A dokumentumban egyebek mellett azt is hangsúlyozták, hogy a júniusi–júliusi események »közvetlen okozója« az USA kormánya. A rádió minden munkatársának tudnia kell, írták, hogy az »Egyesült Államok ellenállása a kommunista imperializmus terjeszkedésével szemben elsőrendű tényező a vasfüggöny mögötti országokban uralkodó hangulat kialakításában. Mindaddig, amíg az USA tovább gyakorolja nyomását a kommunista imperializmusra akár Ázsiában, akár Európában, Moszkva elégtelennek fogja találni saját erőforrásait, és rá lesz utalva a »csatlós« népek segítségére. Ennélfogva Moszkva mindaddig nem is fog teljesen szabad kézzel rendelkezhetni e népek felett.«¹¹ A kialakult helyzettel kapcsolatban a SZER amerikai ve-

⁹ 19. sz. Rendkívüli Irányelv. Az 1953. júniusi és júliusi fordulat. (A dokumentum a Szerző tulajdona.) 1.

¹⁰ Uo. 2. Sztálin halálát követően »ádáz harc« kezdődött a párt meghatározó szereplői: Berija, Molotov, Malenkov, Bulganyin és Hruscsov között. Először úgy tűnt, Malenkov kerül ki győztesen, akinek sikerült megőriznie titkári pozícióját a pártvezetés élén, és Berija –, aki belügyminiszter és a titkosszolgálat vezetője volt – támogatásával a miniszterelnökséget is. A megszerzett hatalmát azonban hamarosan meg kellett osztania Hruscsovval, aki a pártvezetői posztra tartott igényt, és meg is szerezte. A két politikus és a mögöttük kialakult csoport között egészen 1957-ig tartott a küzdelem. A hatalmi harc nemcsak a Szovjetunió, hanem a szovjet blokk országainak politikájára is kihatott. »A teljhatalomért folytatott harc egyik tartalmi eleme a szovjet külpolitika újragondolása volt.« Hruscsov és Malenkov is úgy gondolta, a hidegháborús politika nem folytatható tovább, mert a Szovjetunió »vereségével végződik«. Tapasztalták, hogy a háborús készülődés a szovjet gazdaságtól sokkal nagyobb áldozatokat követel, mint a Nyugattól, ez pedig a társadalomban komoly »robbanással fenyeget«. A folyamat jóval érzékelhetőbb volt a »magasabb életszínvonalhoz és szabadabb politikai légkörhöz szokott kelet-közép-európai csatlós országokban«. Romsics Ignác (2005): *Magyarország története a XX. században*. Osiris Kiadó, Budapest. 376.

¹¹ 19. sz. Rendkívüli Irányelv, i. m. 4.

zetése azt is megállapította, hogy a Szovjetunióra a „*viszonylagos*” gyengeség, míg az Egyesült Államokra „*viszonylagos*” erő a jellemző. A szovjet vezetés „*kétségbeesett erőfeszítéseket tesz, hogy vajat is, ágyúkat is termeljen, de hiába. Végeredményben nemigen tud mást, mint ágyúkat termelni. Egyedül az USA rendelkezik kellő forrásokkal és azzal a képességgel, hogy békében ágyúkat állítson elő anélkül, hogy a lakosságnak vajhiány miatt kellene panaszkodnia, »vaj« alatt természetesen mindenfajta megfelelő mennyiségű élelmiszert értve.*” Tényként állapították meg azt is, hogy míg a szovjet politikai vezetés „*kétségbeesetten komolyan*” veszi a „*háborús készülődést,*” addig az USA vezetése „*egyszerűen bosszantó kellemetlenségnek tekinti*”. Ha olyan katonai helyzet állna elő, ahol az amerikai kormánynak komolyan kellene venni a „*háborús készülődést, akkor a Szovjet és az USA ereje közötti különbség éppúgy meglepné Moszkvát, mint ahogy egy hasonló különbség már két ízben meglepte Berlint*”.¹²

Útmutatás a rádió műsoraihoz

A dokumentum további részében a SZER amerikai vezetése az adások tartalmának megírásához adott szempontokat. „*Különösképpen figyelmeztetnünk kell a rendszer minden olyan megnyilvánulása ellen, mellyel visszavevési ígéretét,*” vagyis hogy ismét a nehézipar kerüljön előtérbe, a könnyűipar és a mezőgazdaság helyett. A rendszer vezetőinek meg kell tartani az ígéretüket az életszínvonal emelésére vonatkozóan. A SZER vezetése az 1951-es „*politikai utasítások*” (Policy Handbook) című „*könyvecskéjében*” egyebek mellett azt írta: a „*kommunizmus nem tudja biztosítani a kielégítő életszínvonalat [...] Ez az oka annak az anyagi nyomornak, amelyet népünk [a nép] ismert, mióta a kommunizmus a hatalmat átvette.*” A szovjet megszállási övezetbe tartozó országokban azonban csak 1945 után kezdődött a rendszer kiépítése. „*Itt a népeknek nem volt szükséges éhezni és nyomorogni a több acélért és a több gépért. Hallgatóink közül kinek volt eddig haszna ebből az erőszakolt iparosításból?*” Az ezekben az országokban élők ma már tudják, mit jelent az elhibázott gazdaságpolitika.

Az új szakasz változásai kapcsán a SZER amerikai vezetése elsősorban a szovjet blokk országaiban élő munkások és parasztok számára szóló kommentárok tartalmához adott iránymutatást. E munkások és parasztok már tudják, hogy együtt erősebbek a pártnál. „*Ha nem lázadnak fel minden hónapban, ez azért van, mert megtanulták, hogyan kell együtt élni a párttal, hogyan kell napról napra csendesen legyőzni azt. Most már nem félek a jövőtől. Nagyobb a türelmük, mint a pártnak. Olyan valami felett rendelkeznek, ami egy párttagnak sincs: [az] idő felett.*” Kelet-Közép-Európa

¹² Uo. 6.

országában a párt már nem terrorizálhatja a népet. *„Terveivel, kapkodásával, széjjelbúzó [ellentmondásos] tanácsaival a párt jobban rá van szorulva a népre, mint a párttagok egymásra.”* A kommentárokból azt is meg kell írni, emelték ki a dokumentumban, hogy a párttagoknak nincs értelme szembefordulni a néppel. Meg kell kérdezni a párttagokat, hisznek-e a pártban. *„Ki képzelte, mikor belépett a pártba, hogy minden értéket ki fog forgatni?”* Majd a júniusi keletnémet eseményeket említette példaként. Hogy érezhették magukat a párttagok, amikor azt hallották, a *„szovjet rendszer, a kommunista rendszer, mely a munkások rendszere elsősorban, tankokat küldött a munkások ellen”?* Majd a SZER amerikai vezetése arra hívta fel a munkatársainak figyelmét, hogy a politikai változások hatására elhangzott műsorok tartalmával kapcsolatban érkezhettek *„üdvözlő üzenetek”* magánszemélyektől és szervezetektől. *„Miután a koncessziók [engedmények] nem okoztak nyílt örömet népeink [a népek] között, a kommunisták nem találtak hálás és boldog népet az efféle ünnepek rendezésére, nagyon vigyáznunk kell, hogy biztosítsuk azt, hogy csak a komolyabb részeket ilyen üdvözlőnek sugározzuk és semmi túlzott lelkesedést mely a helyzet félreismeréséből adódik.”*¹³

A SZER amerikai vezetése a júniusi júliusi kampány lényegét az alábbiakban foglalta össze: A változások következtében, ahogyan az *„útmutatás célzó rá, felhasználjuk az alkalmat, hogy újra bizalmat öntsünk a hallgatóinkba. Bizalmat önmagunkba a nép erősödése és a rendszer gyengülése miatt. Bizalmat az USA-ba. [...] Az Egyesült Államok politikája nem meghunyászkodás vagy egyezkedés, nem korlátozódik diplomáciai akciókra, hanem szembeszáll az ellenséggel a csatamezőkön is, ha az agresszív lépésre határozza el magát. A tények világosan jelzik az irányváltást.”* Hangsúlyozni kell azokat az engedményeket, amelyeket a különböző kormányok az elmúlt évben tettek. *„Elégedettek vagyunk azzal a határozott és kemény szellemmel, amely a lakosságban él, és célunk csupán az, hogy ez továbbra is fennmaradjon.”* Az irányváltással kapcsolatban a következő feladatai vannak a rádióknak: *„I. Miért változott meg az irányvonal? II. Hogy az irányváltás oka nemcsak a materiális síkon való elégedetlenség, hanem a kegyetlen kizsákmányolás elleni szellemi ellenállás. III. Hogy a legtöbb csatlós kormányt váratlanul és meglepetésszerűen érte, eredményekre kényszerítette...”* Hangsúlyozni kell az *„engedményekkel”* kapcsolatban, hogy azok valós változásokat hozhatnak, de azt is közölni kell, hogy a rádió információi alapján *„ezek előnyeit sok munkás- és parasztcsalád nem élvezte még. Emlékeztetni fogjuk hallgatóinkat, hogy két évvel ezelőtt még senki sem tudta volna elképzelni, hogy a kommunista rendszer kérni fog, és nem követelni. A nép segítségért fog könyörögni, és nem fog hazudni és dicsekedni a teljesített és túlteljesített tervekkel.”* A változást jelzik az adó- és árcsökkenések, az egyénileg

gazdálkodó parasztok támogatása, a beszolgáltatás mértékének csökkentése, a szövetkezeti parasztság számára a hivatalos gabonaárak emelése. Ugyanakkor a rádió feladata az is, hogy emlékeztessen arra, hogy *„ezekkel az engedményekkel semmit sem oldottak meg véglegesen. A helyzet továbbra is bizonytalan, miként korábban. A rendszer és a párt bevallja, hogy egyes engedményeket saját embereik szabotálják. A különbség az, hogy ma a kommunista rendszerek bizonytalanok érzik magukat gyengeségük miatt és a nép biztosnak ereje folytán. A rendszerben belső viszályok dúlnak, és aggódnak, hogy terveik megbuknak. A nép viszont egységes mostanában kivívott sikerei óta.”* Erősíteni kell az emberekben azt is, hogy már tudják, *„hogyan kell a kommunista rendszerben élni, és hogyan lehet eredményesen harcolni ellene. A harc formája a »passzív rezisztencia«.* Tudják, hogy mit lehet elérni hallgatással, és mikor szükséges a kiállás.”¹⁴

Változások a Magyar Osztály munkájában

A SZER amerikai vezetése által kiadott irányelvek alapján 1954. január 4-ére a Magyar Osztály vezetője, Dessewffy Gyula is elkészítette a szerkesztőség műsorainak tartalmára vonatkozó új irányelveket, amelyeket egy értekezlet keretében osztott meg a munkatársakkal. *„Átléptük a harmadik év küszöbét. kezdte beszédét. Lázás munkában időnként meg kell állnunk, hogy felmérjük helyzetünket és elgondolkodjunk teendőink felett. Különösen fontos ez a mai évforduló, amikor a nemzetközi és az otthoni helyzetben beállott változások egészen speciális új feladatok elé állítanak bennünket. Munkánk fontossága napról napra növekszik. Két és fél évvel ezelőtt a hazaiak informálásában és biztatásában láttuk legfőbb feladatunkat. Ma új teendőkkel kell számolnunk. Figyelembe kell vennünk, hogy hallgatóink eddig nem nemzetközi tárgyalásokban, hanem gyors katonai megoldásokban reménykedtek. Valószínűnek látszik, hogy az otthoniak ez irányú vágyai és elképzelései nem fognak bekövetkezni, legalább is nem a közeli jövőben. Sokkal valószínűbb, hogy hosszadalmas nemzetközi tárgyalások korszaka előtt állunk. Rendkívüli fontossága van, hogy a magyarság ebben a helyzetben se veszítse el a jövőbe vetett hitét és reményét. Nyilvánvaló, hogy ilyen helyzetben már nemcsak a hazaiak informálása a feladatunk, hanem az is, hogy kialakítsuk az új helyzetnek megfelelő otthoni közvéleményt. Milyen irányban? Nem szabad az otthoniakban túlzott reményeket támasztanunk, de ugyanakkor meg kell akadályoznunk, hogy csüggedés vegyen erőt hallgatóinkon és a nemzetben. Mindent összevetve kétségtelen, hogy az eddiginél is bonyolultabb, nehezebb és nagyobb feladatok várnak ráink.”* Dessewffy Gyula elmondta, a rádió *„közvéleményt formáló erővel bír”*. Példaként említette a magyar parasztság ellenállását,

¹⁴ Uo. 17–18.

amely változásokat eredményezett a falvakban is. A rádió vezetése tisztában van azzal, hogy a „magyar közvélemény önhibáján kívül nem rendelkezik széleskörű reálpolitikai szemlélettel”. Ezért az adások egyik alapvető feladata, hogy a hallgatók „látókörét” szélesítsék, és rávezessék őket arra, hogy a „csodavárás helyett bízsanak a folyamatos fejlődés lehetőségében és sikerében. Türelemre és kitartásra kell tehát biztatni őket.” Ezeket a feladatokat folyamatosan szem előtt kell tartani, még akkor is, ha a rádió egyszer-eyszer szembekerül az „otthoni tömegek legprimitívebb reakcióival”. Dessewffy hangsúlyozta, a propaganda csak akkor lehet hatásos, ha nem mindig a „tömegek szája íze szerint beszél”. Vagyis az „őszinte beszéd szükséges”, mert tartósan csak akkor érnek el eredményt. A rádió feladata a „bolsevizmussal szemben olyan lelki magatartás megeremtése”, amely a hallgatókat „képessé teszi az esetleges elkövetkezendő megpróbáltatások elviselésére”. Az osztály vezetője a legfontosabbnak azt tartotta, hogy tudatosítani kell a hallgatókban, az „egyéni magatartásuk ma már tényező és döntően befolyásolhatja a jövő alakulását. [...] Vissza kell tartani őket a meg gondolatlan cselekedetektől, de ugyanakkor fokozni kell bennük egyéni magatartásuk fontosságának tudatát.” Mindezeket figyelembe véve át kell dolgozni az osztály feladatait – jelentett ki Dessewffy. A feladatot abban látta, hogy az országban kialakult új politikai helyzetnek megfelelően alakítsák át az adások „szellemét és kereteit”. Hangsúlyozta ugyanakkor azt is, nem tulajdonít „történelmi jelentőséget az engedményes politikának. Kétségtelen azonban, hogy lényeges légköri, úgy mondhatnánk hangulatbeli változást eredményezett. Ennek konzekvenciáját le kell vonnunk.” Ezeket figyelembe véve kell összeállítani a rádió új programját, és ennek szellemében kell megírni a kommentárokat – mondta. „A hangulati változásokat a Kossuth rádió érzékelteti a legjobban. Míg ezelőtt primitív szovjet és kommunista propaganda szólamokat hangoztatott, addig most szórakoztatni akar és közvetett propagandát alkalmaz. Két és fél éven át könnyű volt egy agyondirigált, színtelen és rossz budapesti műsorral szemben jobb programot adni. A feljavuló Kossuth rádió kétségtelenül meg fogja nehezíteni munkánkat.”

A SZER Magyar Osztályának addigi adásaiban, szinte mindig a „bolsevista élet” kapott helyet. A műsorokban a „válaszadás és a kritika volt a legfőbb” fegyvere. Ha Magyarországon a „rendszernek sikerül, legalább is látszatra csökkenteni a támadási felületeket és ez semmiképpen nem lehetetlen, akkor nekünk is harcmodort kell változtatnunk. A kirívó igazságtalanságok és rész kérdések állandó támadása helyett a bolsevizmus lényegbeli tartalmát kell ostromolnunk. Bármennyire meggyőződött ellenfele vagyok a kommunizmusnak, nem tartom lehetetlennek, hogy rész kérdésekben időnként helyes kezdeményezéseket tegyen. A legnagyobb hibának tartanám a l'art pour l'art ellenzékieskedést, a kákán csomó keresést és mindennek állandó kifogását.”

Dessewffy a Nagy Imre-kormányprogram¹⁵ védelmében elmondta az emberek az „engedmények következtében pillanatnyi megkönnyebbüléshez jutnak, mert a rossz után a kevésbé rossz már jönnek tűnik”. Ezt a változást a Magyar Osztálynak is tudomásul kell venni, mert ellenkező esetben Magyarországon ellenszenvet váltana ki, és veszítene befolyásából. Ezért a rádióknak a jövőben az események mélyebb összefüggéseit kell vizsgálni, és bizonyítani, a „kommunisták csak rövid időre szóló részengedményeket tehetnek, mert a rendszer belső természete és filozófiai elképzelései következtében tartós és maradandó változtatásokra képtelen”. Dessewffy mindezekre nyomatékosan felhívta a rovatvezetők figyelmét, mert különben a rádió elveszítheti „hatóerejét”.

A műsorokat színesebbé, érdekesebbé, mozgalmasabbá kell tenni, emelte ki, ennek megvalósulása érdekében fel kell használni a szerkesztőség erőtartalékait. Az utóbbi időben sikeresnek bizonyult a riport rovat bevezetésénél a producerek bevonása, jelentős mértékben növelte az adások „radiofonikus” jellegét. Az osztály vezetője a továbbiakban a kommentárok és az élő adások esetében is számít a produkciónál dolgozó munkatársak aktív részvételére. Példaként a Kossuth rádió rovatainak műsorait említette. „Ezen a téren nem maradhatunk le, nekünk is mindent meg kell tennünk, hogy lépést tartunk a budapesti adóállomás fejlődésével.” Dessewffy elmondta: csökkenteni kell a kommentárok és az élő műsorok számát. A felszabaduló adásidőt „gondosan előkészített, a rádió követelményeit jobban figyelembe vevő” műsorokkal lehet kitölteni. A magas színvonalú adások elkészítéséhez ismeretanyagot biztosít a Kutató Osztály, a könyvtár és a magyar lapok híradásai, tudósításai. Az osztály munkatársai ígéretet kaptak arra is, hogy a jövőben elegendő idő áll rendelkezésükre egy-egy téma tanulmányozására, a mélyebb összefüggések megértésére és az adások szövegeinek megírására. Szerkezeti és minőségi változtatásokra azért van szükség, hogy a nemzetközi és az „új engedményes politikáról, a várható fejleményekről helyes vélemény és értékelés alakuljon ki. El kell látnunk a nemzetet mindazokkal az információkkal, érvekkel és szempontokkal, amelyek szükségesek ahhoz, hogy önmaga a történelmi pillanatnak megfelelő véleményt formáljon ki, és helyes magatartást alakítson ki. Nagy és nehéz feladat ez, de úgy érzem, elérkezett az az időpont, amikor rögtönzések helyett, elmélyült, átgondolt teroszerűséggel kell végeznünk feladatainkat.” Dessewffy Shepardson elnöknek a rádiónál

¹⁵ Nagy Imre miniszterelnök július 4-i beszédének fogadtatása vegyes érzelmeket váltott ki a magyar társadalom különböző rétegeiben. A parasztság nagy lelkesedéssel fogadta a hallottakat, a munkásságra mérsékelt lelkesedés volt a jellemző, a párttagság körében pedig a bizonytalanság lett úrrá. Nagy Imre 1953. július 4-étől 1955. március 28-áig állt a kormány élén. Ez idő alatt számos változásra került sor a gazdaság-, a társadalom- és a kulturális politika területein. Lásd erről: Romsics Ignác: i. m. 376–384.; Rainer M. János (1996): *Nagy Imre 1896–1953. Politikai életrajz*. Első kötet. 1956-os Intézet, Budapest. 531–542.

tett látogatásakor mondott véleményét idézte: „*Rövid müncheni tartózkodásom alatt meghatott az a lelkesedés, amit itt tapasztaltam. Elkapott az a lázas munkatempó, amit láttam. Csak azt szeretném kérdezni Önöktől, mikor van idejük gondolkodásra?*” Az osztály vezetője mindezt azzal egészítette ki: „*Pontosan ez az, amit most magam is érzek. Időt kell találni a problémák átgondolására, a megírandó anyag tanulmányozására, új feladataink öntudatosítására, az otthoni helyzet állandó mérlegelésére, mert csak ennek alapján állíthatunk össze jó, helyes és feladatunk lényegét szem előtt tartó programot.*”¹⁶

A rádió belső életéről

Dessewffy közönetet mondott az osztály munkatársainak azért, hogy az utóbbi hónapokban „*sikerült munkára alkalmas légkör*” teremteni. „*Kevesebb a veszekedés, a belső intrika és ez lényegesen megkönnyíti feladataink teljesítését.*” Hangsúlyozta, az eltelt két és fél év bizonyította, „*hivatástudat nélkül ezt a munkát végezni nem lehet*”. Hozzátette, „*állandóan lelkesedni sem lehet, de őszintén meg kell mondanom: hit és meggyőződés nélkül senkinek sincs joga itt dolgozni. Meggyőződésem, hogy mindazok, akik elveszítik hitüket ebben a munkában, azoknak le kell vonni az ebből eredő konzekvenciát és ki kell válniok közülünk. Sose felejtjük el: magasabb rendű erkölcsi feladatot teljesítünk. Életünk legnagyobb feladatát. Amikor otthon milliók élnek elnyomatásban és százezrek számkivetésben, akkor mi szabadon beszélhetünk saját fajtánkhoz. Munkánk sajátos mivolta kötelességünké teszi, hogy megköveteljük a hivatástudatot mindazoktól, akik itt dolgoznak. Aki ezt a munkát hivatástudat nélkül végzi, [...] annak nincs többé közöttünk helye. Ne felejtjük el százak és ezrek vannak, akik talán alkalmasabbak nálunk, hogy e munkát elvégezzék, és naponta százezrek várják az általunk leírt és elmondott anyagot. Ezek joggal megkövetelik, hogy munkánkat nagyszerűségének teljes átérzésével végezzük.*”

A rádió amerikai vezetésével kapcsolatban elmonda, a „*legszélesebb*” anyagi kereteket „*biztosították*” az adó működtetésére. „*Elképzelhetetlen, hogy a jövőben nagymérvű továbbfejlesztés lehet. Senki se reménykedjen abban, hogy holnap e munka végzése közben óriási karrier nyílik meg előtte.*” Lehetséges, – folytatta – ,hogy „*még hosszú éveken keresztül ugyanilyen körülmények között azonos beosztással kell végeznie mai munkáját. A mi vállalatunk nem a szabad verseny és a végtelen lehetőségek birodalma. Mindig egyengetni fogjuk az igazi tehetségek útját, de számárlétráról, három és hat-havonkinti fizetésemelésről senki se ábrándozzon. Megtiszteltetés és pozíció már az is, hogy valaki itt dolgozhat. [...] mindenkinek tudomásul kell ven-*

¹⁶ Dessewffy Gyula 1954. január 4-én tartott beszéde. (A dokumentum a Szerző tulajdona.) 1–3.

nie, hogy megszabott, határozott keretek között mozgunk és nincs módunk ezeket megváltoztatni. Bár megkülönböztetett helyzetben vagyunk az emigrációban, azért az emigrációval járó hátrányok nem szűnnek meg azzal, hogy a rádió tagjai vagyunk. [...] Vonatkozik ez különösen a fiatalokra, akik e szervezeten kívül új életet kezdve esetleg sokkal eredményesebben tudják formálni jövőjüket, mint itt az épület falain belül. A mi sorsunk és reményünk nem a karrier, ez hivatás.”

Dessewffy Gyula beszéde végén saját lehetőségeiről tájékoztatta a munkatársakat az osztály vezetésével kapcsolatban. Hangsúlyozta, a rádió működése óta az a cél vezérelte, hogy próbált egyensúlyt teremteni a szerkesztőség belső életében. Ez nem volt eddig sem könnyű feladat, látványosan korlátlan hatalommal rendelkezik, de a lehetőségek „szűkre szabottak”. A rádió amerikai vezetői a „legmesszebbmenő megértést tanúsítják ügyeink iránt, maguk sem rendelkeznek korlátlan lehetőségek felett. Igyekszem igazságos lenni veletek, őszinte és becsületes az amerikaiakkal szemben.” Végezetül a szerkesztőség munkatársainak segítségét és megértését kérte a további közös munkához.¹⁷

Újragondolt direktívák

A Magyar Dolgozók Pártja 1954. május 24–30. között megrendezett III. pártkongresszusa¹⁸ után a SZER Magyar Osztály vezetése új irányelveket fogalmazott meg az új helyzethez alkalmazkodva. „Eddigi befolyásunkat hallgatóink körében annak köszönhetjük, hogy mindig a hazai közvélemény hangulatával próbáltunk együtt haladni. Most is ezt kell tennünk. Az országban bizonyos mértékben megváltozott a légkör. Ezt tudomásul kell venni. A kommunisták engedményekkel futnak a tömegek után: ebben rejlik a rendszer pillanatnyi előnye, de legnagyobb veszélye” is. A Magyar Osztály vezetése igazolva látta az eddigi főbb irányelveket, vagyis a „tömegek politikai és gazdasági tényezőkké váltak. Most az a kérdés, hogy mit csináljon a nép ezzel a hatalommal? Amíg a megváltozott légkör politikája tart, [...] addig át kell térnünk az ellenzéki rádió szerepére. Újabb és újabb követelésekkel az engedmények útján további lépésekre kell kényszerítenünk a kormányzatot. Rádióink további feladata [...], hogy a] politikai szerepében megnövekedett hazai tömegekben kifejlesszük a követelések felállításának szellemét. Konkrét kívánalmakat kell felállítani, amelyek tovább fejlesztik az engedményes politikát oly formában, hogy a megígért és világosan nem körvonalazott engedmé-

¹⁷ Uo. 3–4.

¹⁸ A Magyar Dolgozók Pártja közleményt adott ki a kongresszus határozatairól. *Magyar Dolgozók Pártja határozatai 1948–1956.* (Főszerkesztő: Izsák Lajos.) Napvilág Kiadó, Budapest, 1998. 273–275.

nyek reális engedményekké váljanak. Rá kell mutatnunk, hogyan válhatnak reális engedményekké az ígéretek. Le kell leplezni a látszat-engedményeket és ugyanakkor olyan követeléseket kell felállítani, amelyekről minden hallgatónk meg van győződve, hogy teljesíthetők.”

Az irányelvben az ipar, a mezőgazdaság, a tanácsok és a szellemi élet területére vonatkozó feladatokat határozták meg, azokat, amelyeket az adások elkészítésénél figyelembe kell venni.

Az ipari munkásságot a „súlyos” helyzetére kell figyelmeztetni, arra, hogy az „új szakasz” politikai vezetése a mezőgazdaság működéséhez szükséges termelőeszközök előállítását is rájuk terheli. „Konkrét és teljesíthető követelések felállításával fokozni kell a munkásság elégedetlenségét.” A parasztság helyzetéről megállapítható, emelték ki, hogy jobb helyzetbe került a korábbiaknál. „Továbbra is napirenden kell tartanunk a termésbiztonságának kérdését. Garanciát kell követelnünk, hogy a paraszt munkájáért valóban ellenszolgáltatást kap.” A tanácsok esetében hangsúlyozni kell, hogyan működik „valóban [a] demokratikus községi önkormányzat”. A szellemi életben az irodalmat emelték ki. „Fokozott eréllyel, tárgyilagos elemzéssel meg kell rendíteni a párttörök önbizalmát és hitét sajtóírásaikban és a rendszerben.”¹⁹

A rádió amerikai vezetése 1954 júliusában adta ki a „központi útmutatást,” amelyben megerősítette a rádió megalakulásától érvényben lévő egyik legfontosabb szabályt: „...a híreket az igazságnak megfelelően adja elő, és az eseményeket tisztességesen kommentálja. [...] az igazság a legjobb politika.” Az útmutatás szerint a „SZER úgy közvetíti az igazságot, ahogyan és amilyennek látja. »Úgy hisszük, hogy csak az igazság tud nekünk hitelt biztosítani hallgatóinknál. Hiszünk az ügyünkben. Hiszünk, hogy végül győzedelmeskedni fog. Miután bizton élünk abbéli hitünkben, elég erősek vagyunk, hogy elviseljük a kudarcot, ha átmenetileg balsiker kíséri az ügyünket. És a kudarc tudomásul vételének e készsége bizalmat fog kelteni irányunkban azok körében, akik hallgatnak minket.«”²⁰

* * *

¹⁹ A Magyar Kommunista Párt III. kongresszusának elemzése. A levont következtetések. A jövőre szóló propaganda elképzeléseink. 1954. június 9. (A dokumentum a Szerző tulajdona.) 3–5.

²⁰ Borbándi Gyula: i. m. 163.; A rádió megalakulást követő első öt évben alapvetően dolgoztak ki az eredményes működtetés érdekében. Az egyik legfontosabb a *tárgyilagos igazság stratégiája* volt, amely a rádió feladatául a világeseemények pontos ismertetését, a hírmagyarázatok korrektségét jelentette. Erre azért is kellett törekedni, mert a SZER adásaiban elhanyagolt híryanagot más forrásokból is ellenőrizni kellett, mielőtt adásba került. A szabály az volt, azt a hírt volt szabad felhasználni, amelyet legalább kettő de inkább három egymástól független hírügynökség megerősített. Lásd erről: Simándi Irén (2005): i. m. 23.; Simándi Irén (2006): „Nemzetközi sajtószemle” a Szabad Európa Rádióban 1956. október 22. – November 10. Gondolat Kiadó, Budapest. 146.

A SZER amerikai vezetésének a tényeken kívül nem volt más értesülése, a helyzet elemzésére, értékelésére a Sztálin halála utáni eseményekről. 1953 tavaszától követték a szovjet zóna országaiban elindult folyamatokat.

1953 végére 1954-ben több alkalommal is kidolgoztak új irányelveket, amelyekben meghatározták a rádió egyes nemzeti osztályai számára, hogyan alakítsák át műsoraik tartalmát, hogy támogassák a változásokat, de ugyanakkor felhívták a hallgatók figyelmét azokra a lehetőségekre is, amelyekkel nyomást tudnak gyakorolni a hatalomra céljaik elérése érdekében.

A SZER amerikai vezetése óvatosan fogalmazott, sok esetben kételkedtek egyes országok esetében a reformfolyamat sikerében. A Magyar Osztály vezetése jól látta például a Nagy Imre-kormány belpolitikai küzdelmét, amelyek nehezítették az új szakasz megvalósulását. A rádió adásai közül jól tükrözték mindezt Mikes Imre (Gallicus)²¹ kommentárjai, aki Sztálin halála után írásaiban végigkísérte Nagy Imre hatalomra kerülését és a politikából való későbbi kiszorítását.²²

---

²¹ Győri (Mikes) Imre (1900–1990): politikai kommentáríró, szerkesztő. Lásd bővebben: Simándi Irén (2005): i. m. 332–333.

²² Lásd bővebben: Uo. 76–100.